

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Sławomiry Laskowskiej

Podmiotowe korelaty postaw nauczycieli wobec doskonalenia zawodowego,

napisanej w Katedrze Pedagogiki Pracy i Andragogiki UMCS

pod kierunkiem dr hab. Joanny Wierzejskiej

promotor pomocniczy dr Grzegorz Sanecki

Przedłożona do recenzji rozprawa mgr Sławomiry Laskowskiej poświęcona jest ważnej problematyce doskonalenia zawodowego nauczycieli, która w latach lawinowo postępujących zmian społecznych i edukacyjnych jest obiektem zainteresowania wielu badaczy. Nowe myślenie o doskonaleniu nauczycieli łączy się z uznaniem ich indywidualności, wrażliwości i otwartości. Punkt ciężkości przesuwają się ze specjalistycznej wiedzy przedmiotowej w kierunku przygotowania do pracy zespołowej i wspomaganie szkół, co poprzez doskonalenie nauczycieli całościowo oddziałuje na szkołę rozumianą jako złożona, wieloaspektowa organizacja. Oczekuje się, że system doskonalenia zawodowego nauczycieli sprosta wyzwaniom współczesnej i przyszłej edukacji oraz wymaganiom społeczeństwa wiedzy, a placówka doskonalenia uwzględniac będzie podmiotową, autonomiczną rolę szkoły przy organizacji i realizacji wszelkich działań wspierających.

Tematyka podjęta w dysertacji wpisuje się w istotne zagadnienia pedeutologiczne oraz andragogiczne i z powodzeniem wzbogaca wiedzę pedagogiczną. Ukazuje szeroką panoramę różnych rozwiązań oraz projekcji teoretycznych i praktycznych w zakresie postaw wobec doskonalenia zawodowego nauczycieli szkół podstawowych i średnich oraz ich podmiotowych uwarunkowań.

Należy podkreślić, że mimo licznych badań i opracowań wciąż brak jest dobrze ugruntowanej wiedzy na temat podmiotowych korelatów postaw nauczycieli wobec doskonalenia zawodowego, ważnych z punktu widzenia organizacji i efektywności tego doskonalenia. Jako projekt naukowo-badawczy dysertacja znacząco wpisuje się w najnowsze trendy badań, mające znaczenie dla współczesnej edukacji.

Układ treści recenzowanej rozprawy jest prawidłowy i odpowiada standardom przyjętym dla dysertacjach doktorskich z zakresu nauk społecznych. Składa się ona z siedmiu rozdziałów, dopełnionych o podsumowanie, bibliografię, spis tabel i rysunków oraz aneks. Poszczególne rozdziały mają rozwiniętą strukturę wewnętrzną, co świadczy o starannym przemyśleniu omawianej tematyki oraz dążeniu do jej komplementarnego ujęcia. Dysertacja obejmuje 220 stron oraz 10 stron aneksu – łącznie 230 stron.

Uwagi szczegółowe

Już we wstępie widać dobre przygotowanie Autorki do napisania rozprawy dotyczącej zapowiadanej w tytule problematyki. Zawiera on właściwie sformułowany przedmiot rozważań naukowych, sygnalizuje jego obszary, a także znaczenie dla teorii i praktyki pedagogicznej. Wprowadzając w problematykę rozprawy Doktorantka uzasadnia potrzebę prowadzenia badań w zakresie podjętego tematu, argumentując zainteresowanie badawcze potrzebą stałego wzbogacania wiedzy i umiejętności zawodowych nauczycieli dla ich rozwoju profesjonalnego i jakości pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz powinnościami zawodowymi. Szkoda, że zbyt słabo wyeksponowała motywację osobistą podjęcia tej tematyki, bo z pewnością taką posiada.

Pierwszy rozdział pt. *Charakterystyka pracy zawodowej nauczyciela* składa się z pięciu podrozdziałów, w których Autorka kolejno analizuje pojęcie zawodu nauczyciela, przedstawia rozważania dotyczące osobowości nauczyciela w ujęciu historycznym i współczesnym oraz analizuje różne klasyfikacje jego kompetencji zawodowych. Trafnie przywołuje wiele cech dobrego nauczyciela jako podstawy sprawnej i efektywnej pracy dydaktyczno-wychowawczej. W tej części pracy podejmuje również analizę współczesnych wyzwań edukacyjnych w kontekście nowych zadań nauczyciela oraz rozwoju i doskonalenia zawodowego.

W rozdziale drugim Autorka podejmuje analizę problematyki kształtowania postaw nauczycieli wobec doskonalenia zawodowego i analizuje ich uwarunkowania. Kompetentnie wskazuje różne ujęcia definicyjne postaw, analizuje ich strukturę i cechy. Za podstawę teoretyczną podjętych badań przyjmuje strukturalną teorię postaw zaproponowaną przez S. Nowaka, zgodnie z którą wyróżnia trzy ich komponenty: przekonania dotyczące doskonalenia zawodowego, zadowolenie z możliwości rozwijania własnych kompetencji, zaangażowanie w proces doskonalenia zawodowego (s. 59). Ukazuje mechanizmy kształtowania postaw ze szczególnym zwróceniem uwagi na kształtowanie postaw nauczycieli pod wpływem otoczenia i grup społecznych. Dobrym dopełnieniem prowadzonych analiz jest analiza możliwości zmiany postaw nauczycieli wobec doskonalenia zawodowego.

Rozdział trzeci Autorka w całości poświęca problematyce podmiotowych uwarunkowań postaw. Wnikliwej analizie poddaje znaczenie samoceny, otwartości na nowe doświadczenia, motywacji osiągnięć zawodowych oraz nadziei na sukces. Z dobrą znajomością charakteryzuje różne ujęcia samooceny, jej funkcje i rodzaje. Ważnym elementem analiz uczyniła problematykę otwartości na nowe doświadczenia analizowaną na podstawie różnych koncepcji psychologicznych. Kompetentnie zarysowuje także różne podejścia badawcze, które stały się podstawą wypracowania modeli i teorii motywacji w środowisku zawodowym. Z dużą rzetelnością omawia również koncepcje nadziei, które odnosi do sukcesu zawodowego nauczyciela.

W warstwie teoretycznej dysertacji Doktorantka wykazała się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu badań i interdyscyplinarnym ujęciem analizowanych zagadnień – uwzględnia opracowania z zakresu pedagogiki pracy, pedeutologii, psychologii oraz socjologii. Wyczerpująco analizuje podjęte zagadnienia, w prowadzonych rozważaniach dba o staranne definiowanie pojęć, objaśnia omawiane zjawiska, często odwołując się do istniejącej literatury i wyników badań, przekazuje informacje w sposób przejrzysty, jasny i komunikatywny. Ta część pracy stanowi bardzo dobre wprowadzenie do czwartego rozdziału dysertacji, w którym mgr Sławomira Laskowska przedstawia metodologiczne podstawy badań własnych.

Rozdział metodologiczny należy do bardzo ważnych elementów prac naukowych. Ma tego świadomość Autorka wykazując wiele starań o obszerne i precyzyjne ujęcie opisu podjętych badań. Ta część pracy jest bardzo dobrze zarysowana. Doktorantka poprawnie sformułowała przedmiot i cele badań. Główny problem badawczy zawarła w pytaniu: *Czy występują, a jeśli tak, to jakie zależności między postawami wobec doskonalenia zawodowego badanych nauczycieli a ich samooceną, otwartością na doświadczenia, motywacją osiągnięć zawodowych i nadzieją na sukces?* Problem ten uszczegółowiła w postaci trzech pytań badawczych: *Jakie postawy przejawiają nauczyciele wobec doskonalenia zawodowego? Czym charakteryzują się wybrane podmiotowe korelaty analizowanych postaw nauczycieli: samoocena, otwartość na doświadczenia, motywacja osiągnięć i nadzieja na sukces? Jakie są zależności między typami postaw wobec doskonalenia zawodowego badanych nauczycieli a ich wybranymi podmiotowymi korelatami?* (s. 106). Pytania te w dalszej części prezentacji traktuje jako problemy główne, w odniesieniu do których sformułowała problemy szczegółowe. Poprawnie sformułowała również hipotezę roboczą w odniesieniu do problemu zależnościowego, trafnie wyodrębniła zmienne i ich wskaźniki.

Dla rozwiązania podjętych problemów Autorka odwołuje się do metody sondażu diagnostycznego oraz technik: ankiety, skali Samooceny Rosenberga, Skali Otwartości na doświadczenia z testu P.T. Costy, R.R. McCrea, Kwestionariusza do Badania Motywacji Osiągnięć, Kwestionariusza Nadziei na Sukces. Całość materiału poddała obróbce statystycznej z zastosowaniem statystyki opisowej i korelacyjnej. Ten zabieg pozwolił na rzetelną weryfikację hipotez i określenie korelacji zmiennych. Badania przeprowadziła wśród 358 nauczycieli szkół podstawowych i średnich na terenie województwa mazowieckiego, lubelskiego i podlaskiego.

W ocenie części metodologicznej pracy nasuwa się uwaga dotycząca problemu sformułowanego na s. 106 w postaci pytania: *Czy występują, a jeśli tak, to jakie zależności między postawami wobec doskonalenia zawodowego badanych nauczycieli a ich samooceną, otwartością na doświadczenia, motywacją osiągnięć zawodowych i nadzieją na sukces?* Moim zdaniem jest on zbędny, bo sformułowane następnie trzy problemy główne i stosownie do nich problemy szczegółowe z powodzeniem wyczerpują pytania badawcze. Tym bardziej, że problem główny *Jakie są zależności między typami postaw wobec doskonalenia zawodowego badanych nauczycieli a ich wybranymi podmiotowymi korelatami?* jest powtórzeniem tego głównego pytania, ale w ogólniejszej formie.

Szczegółowa analiza uzyskanych wyników badań zawarta została w kolejnych trzech rozdziałach dysertacji (piątym, szóstym i siódmym). Część ta jest bogata informacyjnie, napisana na podstawie analizy dobrej bazy danych empirycznych i bez wątplenia świadczy o dobrym warsztacie Doktorantki. Zgromadzony materiał empiryczny okazał się interesujący i wartościowy poznawczo. W rozdziale piątym Doktorantka dojrzałe i odpowiedzialnie prezentuje wyniki badań komponentu poznawczego, behawioralnego i emocjonalnego postaw nauczycieli wobec doskonalenia zawodowego. Omawia przekonania badanych dotyczące doskonalenia zawodowego, ich zadowolenie z możliwości doskonalenia, zaangażowanie w ten proces i typy postaw wobec doskonalenia wyodrębnione na podstawie przeprowadzonej analizy ich komponentów. Okazało się, że badani nauczyciele prezentują trzy typy postaw wobec doskonalenia zawodowego: postawy zaangażowane (34,4%), postawy bierne (35,2%) oraz postawy przeciętne (30,4%). Autorka poprawnie zilustrowała znaczne zróżnicowanie zmiennych je opisujących i wewnętrzną zwartość postaw ogólnych.

W rozdziale szóstym Doktorantka konsekwentnie analizuje wybrane podmiotowe korelaty analizowanych postaw, tj. samoocenę, otwartość na doświadczenia, motywację osiągnięć zawodowych oraz nadzieję na sukces.

W rozdziale siódmym omawia zależności między postawami wobec doskonalenia zawodowego nauczycieli, a ich podmiotowymi korelatami. Poprawnie ukazuje wiele relacji między analizowanymi zmiennymi.

Autorka zaspokaja ciekawość czytelnika, analizując poszczególne problemy w sposób wyczerpujący i dobrze udokumentowany danymi z badań. Pełne zaufanie oraz uznanie budzą czynności analityczne, którymi został nasycony tekst pracy. Autorka posiadała umiejętność sprawnego operowania uzyskanymi wynikami badań empirycznych, pełnej ich prezentacji, trafnego wyjaśniania i wartościowania. Wszystko to jest stosownie argumentowane, a wielość szczegółowych informacji stać się może podstawą działań projekcyjnych czy prognozujących zmiany w szkole i doskonaleniu zawodowym nauczycieli. Wiele ważnych argumentów, które Doktorantka przytacza, może być inspirujących również dla organizacji kształcenia nauczycieli i przygotowania ich do ustawicznego doskonalenia oraz może być wykorzystanych w doskonaleniu szkolnej rzeczywistości. Zamieszczone w pracy tabele wspomagają eksplanacyjną warstwę treści i sprawiają, że jej lektura satysfakcjonuje krytycznego czytelnika.

W podsumowaniu zawarta została syntetyczna informacja o wykonanych zadaniach badawczych i rezultatach ich poczynań. Zgromadzone dane stały się podstawą do sformułowania wielu interesujących i skłaniających do dalszych przemyśleń wniosków oraz propozycji o charakterze praktycznym, dotyczących wzmocnienia procesu doskonalenia zawodowego nauczycieli i kształtowania ich bardziej zaangażowanych postaw wobec tego zjawiska.

Obszerna bibliografia cytowana w pracy jest dobrze dobrana, znalazły się w niej zarówno klasyczne jak i najnowsze opracowania polskie i obcojęzyczne. Obok pozycji zwartych znalazło się wiele wartościowych artykułów z badań różnych autorów.

Spis tabel i rysunków ułatwia czytelnikowi szybkie odszukiwanie interesujących zagadnień. Do pracy dołączony jest aneks zawierający wzory narzędzi badawczych.

Styl narracji Doktorantki oceniam pozytywnie. W tekście składanym do druku warto zadbać o stronę techniczną warsztatu pisarskiego, ponieważ zdarzają się w dysertacji drobne potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Autorka w przyszłości publikowała omówienie tych badań w formie książkowej, do czego gorąco zachęcam lub w cyklu artykułów.

Oceniając rozprawę doktorską mgr Sławomiry Laskowskiej pt. *Podmiotowe korelaty postaw nauczycieli wobec doskonalenia zawodowego* szczególnie podkreślam ważność i aktualność podjętego tematu, dbałość terminologiczną, a także oryginalność analizy

i interpretacji materiału badawczego. Projekt opracowany został starannie, cechuje się przejrzystością założeń metodologicznych. Świadczy zatem o dojrzałości naukowej Doktorantki, która kompetentnie porusza się w opisywanej problematyce. Ma świadomość wielości kontekstów, z perspektywy których dokonuje analizy, wykazując przy tym rzetelność, dociekliwość i ciekawość poznawczą jako cechy konstytuujące tożsamość młodego naukowca. Zrealizowała zatem założone cele badań w sposób merytorycznie poprawny. Praca jest dobrze uporządkowana, przejrzysta i zwięzła i stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Efekty diagnostyczne przeprowadzonych badań mogą stanowić źródło dalszych studiów i stanowić podstawę projektowania działań praktycznych w zakresie doskonalenia zawodowego nauczycieli.

Recenzowana rozprawa spełnia wymagania stawiane tego typu pracom określone w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. Nr 65, poz. 595 z późniejszymi zmianami). Wnoszę więc o jej przyjęcie i dopuszczenie pani mgr Sławomiry Laskowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Yolande Steingard